



مروری بر نقش کارآفرینی اجتماعی بر توانمند سازی و اشتغال معلولین

احسانه نژاد محمد (مسئول مکاتبات)

استادیار دانشکده مدیریت بازرگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران

امیر حمزه نخعی

دانشجوی دکتری مدیریت کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران

سمیرا شاه منصوری

دانشجوی دکتری مدیریت بازاریابی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه، اصفهان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۲

تاریخ ارسال: ۱۴۰۰/۱۱/۱۰

چکیده

زمینه: در ده های اخیر سیستم اقتصاد جهانی موجب ایجاد ثروت های کلان و گسترش تناقض هایی همچون شکاف بین فقیر و غنی شده است، این شکاف موجب مطرح شدن اندیشه های کارآفرینانه در حوزه ی مسائل اجتماعی شده است. کارآفرینان اجتماعی تصمیم دارند از طریق تعریف و پیاده سازی مدل های جدید کسب و کار با نیاز محرومان و بی پناهان پاسخ گویند. روش: پرداختن به خلاء میان نظریه در این کارآفرینی اجتماعی، نیازمند مرور مطالعات انجام شده در حوزه کارآفرینی اجتماعی و تاثیر آن بر توانمند سازی معلولین می باشد. هدف: در این تحقیق جهت ایجاد پیوندی میان مطالعات توانمندسازی معلولین به عنوان قشر آسیب پذیر جامعه و کارآفرینی اجتماعی، از این رو جهت شناسایی هر چه بهتر ابعاد این موضوع، به مطالعه تحقیقات پیشین انجامید. یافته ها و نتیجه گیری: بنا به بررسی مطالعات پیشین می توان گفت فعالیت های کارآفرینی اجتماعی منجر به توانمندسازی معلولین در جهت خوددائربخشی و احساس شایستگی شخصی با قدرت انتخاب و موثر بودن، در این افراد شود.

واژه های کلیدی: کارآفرینی اجتماعی، توانمند سازی، معلولین، اشتغال

مقدمه:

برای کارآفرینی اجتماعی سه وضعیت با شرح زیر قابل بازشناسی است.

- شناسایی تعادلی پایدار، اما ناعادلانه که موجب محرومیت، به حاشیه راند شدن و یا ناراحتی بخشی از انسان ها می شود، در نتیجه این دسته از انسان ها نمی توانند نیازهای خود را به درستی مناسب پاسخ دهند.
- شناسایی فرصت در جهت توانمندسازی افراد خاص جامعه، که در این تعادل ناعادلانه، ارزش اجتماعی و اقتصادی را گسترش دهد و موجب الهام، خلاقیت در عملکرد، و استقلال شود، به طوری که از طریق آن شرایط پایدار اما ناعادلانه موجود به چالش کشیده شود.
- ایجاد تعادلی که موجب از بین رفتن نقص های بالقوه یا کمبودهایی شود که گروه خاصی با آن مواجه اند و با ایجاد نظام طبیعی، پایدار، باثبات، جدید و اطمینان بخش با آینده ای بهتر برای گروه هدف و حتی کل جامعه می شود (مرجانی و صدری، ۱۳۹۳، امینی سده iii و همکاران، ۲۰۲۱).

از سوی دیگر افرادی که دچار یک یا چند نوع ناتوانی اند، یک اقلیت بزرگ در هر جامعه را تشکیل می دهند. سازمان جهانی بهداشت، ۲۰ درصد از جمعیت هر جامعه را به عنوان افراد دارای معلولیت ذکر می کند. به منظور سازش فرد با معلولیت و نقش های جدید و یک هویت اجتماعی جدید بر مبنای سازماندهی نقش های اجتماعی و رفتار فزاینده عزت نفس ضروری است. زیرا محدودیت های ناشی از معلولیت در بسیاری از موارد باعث شکست آن ها

پدیده کارآفرینی اجتماعی، دارای ایده و فکر جدیدی است که با ایجاد یک تجارت اجتماعی (بخش های خصوصی و غیرانتفاعی)، با بسیج منابع گوناگون و پذیرش موانع و مخاطرات مالی و اجتماعی، خدمات جدید اجتماعی ارائه می نماید و بدین ترتیب، منجر به توانمندسازی و خلق ارزش جدید اجتماعی و اقتصادی در راستای حل مشکل اشتغال افراد که دارای مشکل اشتغال به خصوص افراد معلول در جامعه می گردد. یکی از مهم ترین اقدام ها در زمینه کارآفرینی و خود اشتغالی افراد توانمند دارای معلولیت، قرار دادن نگرش، دانش و مهارت آن ها نسبت به این امر است. ایجاد و تقویت ارزش ها و شناسایی و تحریک انگیزه ها، نگرش ها و رفتارهای کارآفرینانی که تحت عنوان فرهنگ سازی کارآفرینی اجتماعی از آن یاد می شود، پاسخی منطقی در برابر نیاز این طیف از افراد جامعه می باشد (اوآناⁱ و همکاران، ۲۰۲۱: ۳).

اگر چه متون کارآفرینی اجتماعی نسبتاً جدید است، اما این پدیده با هیچ عنوان پدیده ای نو محسوب نمی شود. در طول زمان، همواره شاهد کارآفرینان اجتماعی بوده ایم که مؤسس بسیاری از نهادهایی می باشند که ما امروزه با آن ها سروکار داریم. کارآفرینان اجتماعی تصمیم دارند از طریق تعریف و پیاده سازی مدل های جدید کسب و کار با نیاز محرومان و بی پناهان پاسخ گویند و بین کوشش های خیرخواهانه و رعایت های اقتصادی پیوند برقرار کنند. مهم ترین هدف کارآفرینی اجتماعی توجه به یک انگیزه اجتماعی مانند بهبود انسجام اجتماعی، مبارزه با فقر، دفاع از حقوق بشر و یا ارتقاء سطح خدمات بهداشتی و درمانی است (گونزالس و آنگولوⁱⁱ، 2020).

در ایفای نقش‌های قبلی و یا اتخاذ نقش‌های بیمارگونه می‌شود (اور و مالیکاجونیا، ۲۰۲۱).

به‌طور کلی توانمندسازی معلولین در برگیرنده افزایش مشارکت، خودآگاهی، قابلیت اعتماد و گسترش کارآفرینی معلولین توسط خودشان و در راستای ایجاد و توسعه کسب و کار است. بنابراین می‌توان با ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب برای معلولان در رشد اقتصادی و اجتماعی کشور تأثیر گذاشت. از آنجایی که معلولان قشری از جامعه هستند که از دیر باز جهت رفع نیازهای روزمره‌شان محتاج اطرافیان بوده‌اند لذا طراحی مرکز تخصصی برای توانمندسازی و کارآفرینی و اشتغال معلولان امری بس ضروری است (والترز و همکاران، ۲۰۲۱).

با توجه به کمبود منابع و امکانات، جوامع با مشکلات عدیده‌های روبرو هستند و از آنجا که اشتغال معلولین در ایران در وضعیت مطلوبی قرار ندارد، همواره معلول فرصت‌های شغلی کمتری دارند و غالباً در بخش غیر رسمی با اندک دستمزد مشغول به کارند. طرد افراد دارای محدودیت در کار و مساوی دانستن معلولیت با ناتوانی در اشتغال، عنصر تعریف‌کننده معلولیت در ده‌های گذشته بوده است. از این رو موقعیت افراد دارای معلولیت در جامعه از لحاظ فرهنگی و اقتصادی و... به پایین‌ترین سطح تنزل می‌یابد است. برخلاف واقع، کارآفرینی اجتماعی مرزها و محدودیت‌های برساخته اجتماعی و سیستماتیک که توانایی فرد در بازار کار را تحت تأثیر قرار می‌دهند، به رسمیت نمی‌شناسد و طرد افراد دارای معلولیت از حضور موثر بر کسب و کار را در شرایط تبعیض آمیز می‌داند و آن را مردود می‌سازد.

۱-۲- شناسایی معضل

بر کردن خلاء‌هایی اساسی نیازمند طرح پرسش‌های نقادانه‌تری است که به عمقی ژرف‌تر از سطح موضوع بپردازند. که محقق را برآن داشت تا به پژوهش در این راستا اقدام نماید شامل:

پردازتن به معضل اشتغال به خصوص در جامعه معلولین ایران

ناتوانی افراد معلول باعث محدود شدن آن‌ها می‌شود و گاهی نمی‌توانند شغل مناسبی پیدا کنند. همچنین طبق آمار و شواهد، نرخ بیکاری افراد معلول در ایران رو به افزایش است و بیکاری مشکلات زیادی را برای آنها ایجاد می‌کند. بیکاری یکی از چالش‌های اصلی فرا روی معلولین جویای کار است که موجب انزوا و سرخوردگی آنان و عدم حضور اثرگذارشان در جامعه است. تا زمانی که این قشر عظیم از ایران، وارد چرخه‌ی اشتغال نشوند، نه تنها ممکن است به افرادی مصرف‌کننده تبدیل شوند بلکه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دیگر اعضای خانواده را نیز تحت الشعاع خود قرار دهند.

همین امر سبب بروز بسیاری از مشکلات اجتماعی و فرهنگی در جامعه شده و اثرات مهلکی به لحاظ عاطفی و روحی روانی نظیر پریشانی، اضطراب، افسردگی و عدم اعتماد به نفس فرد را بر فرد دارای معلولیت وارد می‌نماید. خانواده‌های افراد معلول نیز به دلیل ناتوانی در انجام فعالیت‌های تولیدی و همچنین حمایت مالی ضعیف از سمت دولت، مشکلات اقتصادی بیشتری نسبت به سایر افراد دارند. اشتغال آن‌ها باعث افزایش احساس تعامل در این افراد می‌شود و این وضعیت می‌تواند در سایر زمینه‌های زندگی گسترش یابد. بنابراین کارآمدترین راه برای کمک به رفاه این خانواده‌ها، اشتغال اعضای معلول خانواده‌ها است (کولیگوفسکی، ۲۰۱۹: ۵).

توانمندسازی معلولین و افزایش زمینه های اشتغال ایشان باعث کاهش شکاف محدودیت های افراد می شود.

بدیهی است، بسته به تفاوت های موجود میان کشورها، همچون: ساختار فرهنگی، توسعه یافتگی اقتصادی، توسعه جامعه اطلاعاتی و ... این موضوع می تواند در کشورهای مختلف به انحاء متفاوتی ظاهر شود. مطالعات انجام شده در جهان حکایت از آن دارند که با گسترش روزافزون فن آوری اطلاعات، میزان دسترسی به فرصت های فعالیت اقتصادی افزایش یافته و به نوبه ی خود به ارتقاء ضریب مشارکت افراد دارای محدودیت در بازار کار و کاهش نابرابری جسمی منجر می شود. در این بین جایگاه ایران در این مطالعات معلولین:

موتا و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیق با عنوان " معلولیت ها و فرصت جدید شغلی: ما چه چیزهایی باید درباره کارآفرینان معلول بدانیم؟" بیان نموده اند که جهت بررسی موانع متعدد شخصی، اجتماعی و سیاسی که پیش روی کارآفرینی معلولین می باشد، به تجزیه و تحلیل ۴۲ مقاله پرداخته شد، پس از انتخاب مقالات، آن ها در گروه هایی قرار گرفتند. خود اشتغالی به عنوان جایگزینی برای بیکاری در افراد معلول می باشد. شناسایی موانعی که معلولان با آن روبرو هستند و اهمیت آموزش برای افراد کارآفرین از ضرورت اجرای این تحقیق می باشد.

در این تحقیق تأیید بر آن بود که در برخی موارد، افراد دارای معلولیت به کار خود اشتغالی متوسل می شوند و برای جلوگیری از بیکاری، کارآفرین می شوند. نقش مثبت آموزش و پرورش در چگونگی این روند توسعه آنها کاملاً واضح است زیرا عامل توانمند سازی معلولین می باشد و آن ها را قادر به افزایش و بهبود عملکرد کارآفرینی می گردد. بر اساس استناد به مقالات

عدم توانایی معلولین به انجام هر کاری به اقتضای شرایط جسمی شان

فرصتهای شغلی که در اختیار معلولان قرار می گیرد، با توجه به شرایط جسمی آن ها بسیار اندک است و در اغلب کشورها از جمله ایران قوانینی مبنی بر الزام مناسب سازی محیط کاری و فن آوری مورد نیاز جهت به کار گیری معلولین وضع شده است. ولی گاه دیده می شود که در اجرای این قوانین اهمال می شود و از بکار گیری این افراد در مشاغلی که استعداد و توانایی انجامشان را دارند به خاطر نداشتن ظاهر مورد قبول جامعه و عدم مناسب سازی بینه سرباز زده می شود.

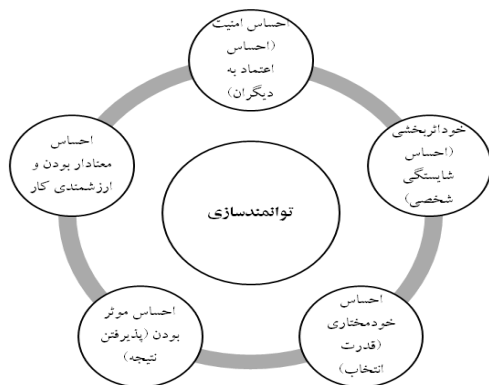
تجربه ثابت شده است که اثرات سوء بیکاری در بین در مقایسه با افراد غیر معلول، سریعتر آنان را به مخاطرات ناشی از بیکاری مواجه می سازد، از طرفی محدودیت های شغلی که با توجه به معلولیت آنان وجود دارد شانس انتخاب دیگر مشاغل را کاهش می دهد. بازپروری شغلی معلولین به منظور دستیابی به زندگی مستقل به نحوی که خود مسئول زندگی خویش بوده و به خودکفایی برسند و بتوانند به جامعه بپیوندند از اصول شرافت و وقار انسانی محسوب می شود که کمک شایانی به بکارگیری این قشر از جامعه در مشاغلی که توانایی انجامشان را دارند می کند.

چارچوب اشتغال مجازی در ایران شفاف سازی نشده است

گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات از یک سو از مجرای انتقال فعالیت ها به فضای مجازی و حذف محدودیت های مکانی منجر به خلق فرصت های جدید در بازار کار (از جمله برای معلولین) و از سوی دیگر منجر به رشد اقتصادی می شود که این قابلیت، جدای از

با و ر اختیار، منابع مطمئنی برای تولنا بودن در فرد ایجاد می کند (برایان viii و همکاران، ۲۰۲۱).

ابعاد تاثیرگذار بر توانمند سازی در حوزه اجتماعی به شرح مدل ذیل می باشد.



شکل ۱: ابعاد توانمندسازی بر اساس ساختار اجتماعی (والترز و همکاران، ۲۰۲۱)

توانمندسازی، فرایند پیوسته‌ای است که بر اساس آن افراد یک جامعه از نوعی خود اثربخشی برخوردار شوند و قادر به ارزیابی درست و شناخت واقعی خویش باشند و از توانایی‌ها و قابلیت‌ها، برای رسیدن به هدف‌های خود آگاه شوند و بتوانند با افزایش توانمندی خود به هدف‌های مورد نظر دست یابند (والترز و همکاران، ۲۰۲۱).

دستیار و محمدی (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان "سنجش توانمندسازی معلولان جسمی (معلولان جسمی حرکتی، احشایی و حسی) در سال ۱۳۹۴ و عوامل مرتبط با آن (مطالعه مقطعی تحلیلی در استان کهگیلویه و بویراحمد)" بیان نموده اند که هدف توانمندسازی فرایندی است که نتیجه نهایی آن خروج معلولان از چرخه فقر و رسیدن به خودتکایی و خودکفایی و پیوستن به جریان اصلی زندگی است. هدف این تحقیق سنجش توانمندسازی (احساس معنی دار بودن، مؤثر بودن، خودمختاری، خوداثربخشی و احساس امنیت) معلولان جسمی (جسمی حرکتی، احشایی و حسی) تحت پوشش سازمان بهزیستی استان

در مورد خود اشتغالی معلول، فرایندهای خود اشتغالی و سیاست گذاران هستند از اهمیت بسیاری برخوردار است. با این حال، برای اطمینان از دسترسی برابر این افراد، می بایست هدلی جهت بررسی گروه‌های مختلف مانند خانواده یا مراقبان، جامعه به طور کلی، نهادها و سیاسی تصمیم گیرندگان و روابط بین این گروه‌ها ارائه و مشوق‌های جدید با تدوین سیاست‌هایی با هدف همه کارآفرینان اما با تمرکز ویژه در مورد معلولین ایجاد شود.

اگرچه این روند ساده ای نیست، اما امید است که با مطالعات بیشتر مشابه تحقیق حاضر، این مهم محقق گردد. خود اشتغالان معلول گروه متنوعی هستند و طیف گسترده ای از این افراد با اختلالات و چالش‌های پیش رو، برای محققانی که به دنبال شناسایی بینش و مداخلاتی که می تواند برای همه معلولین مناسب باشد، زمینه کاری متنوعی ایجاد نموده اند. پس از تجزیه و تحلیل محتوای جامع، امید است یک دستور کار بر اساس روندهای جدید و در حال ظهور با پیامدهای ارزشمند برای دانشگاهیان، سیاست گذاران، سازمان بهزیستی و افراد ذینفع در جامعه ارائه شود.

مرور بر مطالعات

۲-۱- توانمندسازی معلولین

توانمندسازی vii، تقویت عقاید افراد و ایجاد اعتماد به نفس در آنها نسبت به خودشان و تلاش برای آزاد کردن نیروهای درونی افراد برای کسب دستاوردهای شگفت‌انگیز تا بتوان از دانایی، مهارت و تجربه و انگیزه آنان برای پیشبرد اهداف سازمان مدد گرفت. توانمند سازی ضمن تغییر در نحوه نگرش افراد و قضاوت آنها در رابطه با مسائل مختلف فردی و اجتماعی، باعث به وجود آمدن

معلولین در زمینه اشتغال دارد. با این حال، تلاش‌ها برای توانمندسازی آن‌ها در بخش صورت پذیرفته است. مطالعه همچنین مشخص شد که معلولین مالزی در دسترسی به منابع فناوری اطلاعات و ارتباطات با مشکلات مالی، اجتماعی و محیطی روبرو هستند به تضعیف رقابت پذیری آنها در بازار کار کمک می‌کند. باید تلاش‌های جدی برای افزایش آگاهی صورت گیرد در جامعه مالزی در مورد اهمیت توانمندسازی آن‌ها از طریق مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات جزء لاینفک جامعه مالزی هستند و از این رو، مسئولیت جامعه این است که آنها را قادر سازد تا یک زندگی با وقار داشته باشند و به طور موثر به جامعه کمک کنند. در واقع، فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش مهمی در توانمندسازی آن‌ها دارد. این یک ابزار مهم در تقویت مهارت معلولان به منظور رقابت در بازار کار است.

۲-۲- کارآفرینی اجتماعی:

کارآفرینی اجتماعی Xi به فرایندی اشاره دارد که طی آن شهروندان به ساخت یا تغییر نهادها می‌پردازند و با بیان راهکارهایی مفید، برای کاهش مسائل اجتماعی چون فقر، بی‌سوادی، تخریب زیست محیطی و غیره اقدام می‌کنند. کارآفرینی اجتماعی به مثابه نوعی بازنگری در فعالیت‌های اقتصادی جامعه است که می‌تواند خروجی‌ها و پیامدهای مثبتی را در عرصه اجتماعی به دنبال داشته باشد (لو و راتن 2021.xii).

کهگیلویه و بویراحمد در سال ۱۳۹۴ و عوامل مرتبط با آن بود. در بین سازه‌های کلی اثرگذار، مشارکت اجتماعی بیشترین تأثیر را بر توانمندسازی معلولان جسمی گذاشت و بعد از آن به ترتیب اعتماد اجتماعی، میزان تحصیلات و فعالیت‌های ورزشی قرار داشتند. نتیجه‌گیری نتایج این پژوهش نشان داد چهار متغیر سن، جنسیت، نوع معلولیت و رفتارهای ترحم‌آمیز توانستند تغییرات توانمندسازی معلولان جسمی را تبیین کنند، اما چهار متغیر اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، فعالیت‌های ورزشی و میزان تحصیلات توانستند تغییرات توانمندسازی معلولان جسمی را تبیین کنند و پیشنهاد می‌شود تحقیقات مربوط به توانمندسازی معلولان جسمی، در راستای شناخت بهتر عوامل و موانع توانمندسازی این معلولان، تداوم یابد.

محمد عثمان و محمد دیاه ix (2017)، در تحقیقی با عنوان "توانمندسازی افراد دارای معلولیت از طریق فن آوری اطلاعات و ارتباطات"، مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات X به الزامات اساسی برای رقابت در بازار کار تبدیل شده است. با این حال، افراد دارای معلولیت با مشکلات مالی، اجتماعی و زیست محیطی روبرو هستند که موانعی برای تحصیل ایجاد می‌کند این مهارت‌ها بنابراین، این امر به تضعیف رقابت پذیری آن‌ها در بازار کار کمک می‌کند. هدف اصلی این مطالعه شناسایی میزان مشارکت فناوری اطلاعات و ارتباطات در توانمندسازی افراد دارای معلولیت مالزی برای رقابت در بازار کار و یافتن شغل این مطالعه از رویکرد کیفی استفاده کرد. بیست مصاحبه با خبرگان فعال که در مشاغل مربوط به فناوری اطلاعات و ارتباطات کار می‌کنند و نماینده موسسات در بخش‌های دولتی و خصوصی هستند، انجام شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش مهمی در توانمندسازی

یک مدل مفهومی بیان می نمایند که چگونه یک کارآفرین اجتماعی برای مقابله با مسائل نابرابری جنسیتی از ارزش های متناقض استفاده می کند تا تغییرات اجتماعی را تحت تأثیر قرار می دهد. بر اساس این مطالعه کارآفرین اجتماعی در ارتباط با ارزش ها فعالیت می کند، تفسیر هدفمند و اعمال شیوه های پر ارزش برای ایجاد آرامش و تحول در جامعه مورد استفاده قرار می گیرد. در مدل ارائه شده فرایندی که ارزش های اجتماعی را تقویت و نه اینکه آنها را جایگزین کند بیان می گردد که به سوی ارزش ها و تغییرات اجتماعی پایدار را توسعه سوق داده می شود. پرداختن به چالش های اجتماعی به محقق نشان می دهد که چگونه شیوه های هدفمند سازوکاری مهم برای امور اجتماعی ارائه می دهند کارآفرینانی در این حیطه، اجازه می دهد تا آن ها بین ارزش های ضد و جهت یابی و تغییر سطح اجتماعی عمیق حرکت کنند. در مدل فرآیند افزایش ارزش در این مقاله، آفرینی اجتماعی میان ارزشهای اجتماعی مستقر شده در جامعه واسطه می شوند تا سنت و ارزش های مدرن نابرابری جنسیتی همسو گردند، در این بین فرایندی از تغییر اجتماعی ارائه شد که نشان دهنده تحول قوی می باشد که احتمالاً پایدار است و در عین حال تعارض را کاهش می دهد. تحقیقات آینده می تواند یافته های این مطالعه را برای بررسی شیوه های ارزش در سطوح سازمانی گسترش دهد.

۲-۳- کارآفرینی اجتماعی در حوزه معلولین:

معلولیت *xvii*، محرومیت و وضعیت نامناسب یک فرد که پیامد نقص و ناتوانی است و مانع از انجام نقشی می شود که با توجه به شرایط سنی، جنسی، اجتماعی، فرهنگی و طبیعی برای فرد در نظر گرفته شده است از این رو امکان تهیه و حفظ شغل مناسب برای وی در نتیجه علل و

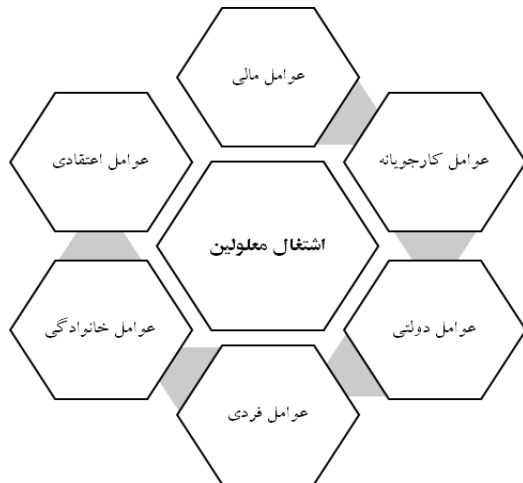


شکل ۲: ابعاد کارآفرینی اجتماعی بر اساس تئوری فردی -

اجتماعی *xiii* (گارکون *xiv* و همکاران، ۲۰۲۱)

آگاروال *xv* و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان " رویکرد کیفی نسبت به عوامل حیاتی برای پایداری توسعه کارآفرینی اجتماعی زنان" بیان می نمایند که زن های کارآفرین از توانایی ها و مهارت های استثنایی مانند ابتکاری و خلاقیت برخوردار هستند، ویژگی های رهبری، آگاهی از خود و اجتماعی بودن، توانایی شناسایی فرصت ها، ظرفیت خطر پذیری برای پاسخگویی به نیازهای فعلی بازار رکن اصلی موفقیت آنان می باشد. در این تحقیق از طریق یک چارچوب مفهومی جامع توسعه صلاحیت ها به بررسی عوامل ضروری برای توسعه پایدار در جهت ارتقا زنان کارآفرینی پرداخته شد. در این راستا مصاحبه هایی عمیق با هفت زن کارآفرین از مناطق منتخب اوتار پرداش و اوتاراخند، هند و برای جمع آوری داده ها و اطلاعات از طریق تحلیل باز *xvi* پاسخنامه ها انجام پذیرفت. در طی تجزیه و تحلیل موارد، مشاهده شد که عوامل شخصی، اجتماعی و عوامل محیطی بر توسعه یادگیری و صلاحیت های کارآفرینی تأثیر گذاشته است.

چلترجیا و همکاران (۲۰۲۱)، در تحقیقی با عنوان "کارآفرینی اجتماعی و ارزش ها: نقش روش ها در شکل دادن به ارزش ها و مذاکره درباره تغییر"، به دنبال معرفی



شکل ۳: ابعاد اشتغال معلولین بر اساس مبانی نظری (وکیل الرعایا و فرشادی، ۱۳۹۸)

باقری و همکاران (۱۳۹۴)، در تحقیقی با عنوان "شناسایی شایستگی های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی-حرکتی" بیان نموده اند که بسیاری از معلولان برای ایجاد تعادل بین کار و زندگی به کارآفرینی روی می آورند، اما در این راه با مشکلات بسیاری روبه رو می شوند. نبود آموزش های کارآفرینی مناسب برای معلولان و نداشتن شایستگی های لازم در این زمینه، از جمله چالش های مطرح شده در ادبیات کارآفرینی معلولان است. از این رو هدف این تحقیق، شناسایی شایستگی های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی-حرکتی است. در راستای دستیابی به این هدف، با استفاده از روش کیفی و از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته با دوازده نفر از کارآفرینان معلول و مدیران و برنامه ریزان مراکزهای آموزش و توان بخشی معلولان که از طریق شیوه نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند، شایستگی های کارآفرینانه معلولان جسمی-حرکتی تعیین شد. پس از تحلیل داده ها و تجمیع مفاهیم استخراج شده، در مجموع ۳۸ مؤلفه به دست آمد که در هشت بعد شایستگی های کارآفرینانه معلولان جای گرفتند. این ابعاد شامل شایستگی های شناسایی فرصت، ارتباطی، مفهومی، سازماندهی، راهبردی، تعهد، شایستگی

نواقص جسمانی و عقلی به میزان قابل توجهی تقلیل یافته باشد (سطوت و همکاران، ۱۳۹۷).

شناسایی موانعی که معلولان با آن روبرو هستند و اهمیت آموزش برای افراد کارآفرین از ضرورت اجرای می باشد. در برخی موارد، افراد دارای معلولیت به کار خود اشتغالی متوسل می شوند و برای جلوگیری از بیکاری، کارآفرین می شوند (موتا xviii و همکاران ۲۰۲۰).

نقش مثبت آموزش در چگونگی این روند توانمندسازی کاملاً واضح است و فرد قادر به افزایش و بهبود عملکرد شغلی می گردد. بر اساس استناد به مقالات در مورد توانمندسازی معلول، فرایندهای توانمندسازی از اهمیت بسیاری برخوردار است (موتا و همکاران ۲۰۲۰)

از این رو، بسیاری از معلولان برای ایجاد تعادل بین کار و زندگی و حل مسئله فقر به کارآفرینی روی می آورند، اما در این راه با مشکلات بسیاری روبه رو می شوند. نبود آموزش های کارآفرینی مناسب برای معلولان و نداشتن شایستگی های لازم در این زمینه، از جمله چالش های مطرح شده در ادبیات کارآفرینی معلولان است. آموزش و شناسایی شایستگی ها، علاوه بر افزایش دانش کارآفرینی معلولان، به سیاستگذاران و متصدیان در تدوین سیاست های آموزشی و حمایتی معلولان کمک کند (باقری و همکاران ۱۳۹۴).

ابعاد تاثیرگذار بر اشتغال در حوزه معلولین به شرح مدل ذیل می باشد

اند که تحقیقات کارآفرینی با مشارکت افراد مختلف تکامل یافته است اما کمبود مطالعات در زمینه کارآفرینی در حوزه معلولیت به چشم می خورد. هدف از این تحقیق درک کارآفرینان دارای توانایی متفاوت است. چگونه چالش های ناشی از معلولیت باعث ایجاد انگیزه در آن ها برای پیگیری کارآفرینی می شود. این تحقیق کیفی و شامل مطالعه موردی بر روی هشت کارآفرین معلول است. تمام موارد شناسایی شده در شهر احمدآباد، گجرات، هند واقع شده است. متن مصاحبه و یادداشت های مشاهده برای پس از تجزیه و تحلیل محتوای مصاحبه های عمیق، مدل نظری یافته ها ویژگی های رفتاری مشابه کارآفرینان معلول تعیین و همچنین مشخص گردید که آن ها در هنگام مقابله با چالش های شکست، مقاومت بیشتری نشان دادند، استرس و عدم اطمینان شرایط دشوار و تجربیات تبعیض به طور غیرمستقیم آمادگی آن ها را برای مقابله با چالش ها را تحت تاثیر قرار می دهد. افراد نزدیک به افراد کارآفرینان معلول نقش اساسی در شکل دادن و حمایت از مشاغل آن ها دارند. کارآفرینان با معلولیت هایی مانند کم شنوایی، کم حرفی و بیماری روانی مورد بررسی قرار گرفتند.

جدول ۱: خلاصه مرور ادبیات

حوزه	عنوان	نوع و روش	نتیجه	مقاله؛
کارآفرینی رینی کسب و کار مجازی	فرآیند کارآفرینی الکترونیکی در ایران؛ موانع و چالش ها	کیفی (نظریه بنیادی)	با تجزیه و تحلیل داده های پنج مرحله اصلی فرآیند کارآفرینی الکترونیکی، شامل تشخیص فرصت، کشف ایده، تحلیل بازار، امکان سنجی و راه اندازی ۱۹ مقوله و ۴۹ مؤلفه استخراج شد.	زان و موری ۱۳۹۴

های فردی و مدیریتی کسب و کار بودند که دو بعد شایستگی های فردی و شایستگی های مدیریتی کسب و کار به چارچوب مورد استفاده در این پژوهش افزوده شدند. نتایج این مطالعه می تواند علاوه بر افزایش دانش کارآفرینی معلولان، به سیاستگذاران و متصدیان در تدوین سیاست های آموزشی و حمایتی معلولان کمک کند.

میرزامحمدی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان " طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد توانمندسازی " بیان نموده اند که فقدان الگوی مناسب برای کارآفرینی معلولان و جانبازان و فقدان توانمندی های لازم در این زمینه، از جمله چالش های مطرح شده در ادبیات کارآفرینی است. هدف از انجام پژوهش حاضر، طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد توانمندسازی بود. روش پژوهش، تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر «نظریه داده بنیاد» و ابزار پژوهش مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق و با روش هدفمند نسبت به انتخاب نمونه های آماری تا مرحله اشباع نظری در داده ها و روش تجزیه و تحلیل از طریق کدگذاری به استخراج مقوله های مربوط به مدل اقدام گردید. در جهت تحقق اهداف پژوهش بر مبنای تئوری زمینه ای، توسعه کارآفرینی به عنوان پدیده اصلی در قالب یک الگوی منطقی و با تکیه بر فهم آن با شرایط (علی، واسطه ای و زمینه ای)، تعاملات / کنش ها و پیامدها مشخص گردید. در مجموع انجام این پژوهش به نتایج مناسب منجر شد که با حرکت به سوی این الگو، شاهد تغییر اساسی در بهبود کارآفرینی معلولان و جانبازان خواهد بود.

سیدارتا و روشی (۲۰۱۸) در تحقیقی با عنوان "شناسایی کارآفرینی اجتماعی جهت کارآفرینان معلول" بیان نموده

سبازتا و روشی ۲۰۱۸	معلولین در هنگام مقابله با چالش های شکست، مقاومت بیشتری نشان دادند، استرس و عدم اطمینان شرایط دشوار و تجربیات تبعیض به طور غیرمستقیم آمادگی آن ها را برای مقابله با چالش ها را تحت تاثیر قرار می دهد. افراد نزدیک به افراد کارآفرینان معلول نقش اساسی در شکل دادن و حمایت از مشاغل آن ها دارند.	کیفی - نظریه بنیادی	شناسایی کارآفرینی اجتماعی جهت کارآفرینان معلول	کاراف رینی اجتماع ی معلولی ن	کاراف رینی حوزه معلولی ن	شناسایی شایستگی های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی - حرکتی	کیفی - مصاح به عمیق (نظریه بنیادی)	هشت بعد شایستگی های کارآفرینانه معلولان شامل شایستگی های شناسایی فرصت، ارتباطی، مفهومی، سازماندهی، راهبردی، تعهد، شایستگی های فردی و مدیریتی کسب و کار بودند که دو بعد شایستگی های فردی و شایستگی های مدیریتی کسب و کار به چارچوب مورد استفاده در این پژوهش افزوده شدند.
موتا و همکاران ۲۰۲۰	افراد دارای معلولیت به کار خود اشتغالی متصل می شوند و برای جلوگیری از بیکاری، کارآفرین می شوند. نقش مثبت آموزش و پرورش در چگونگی این روند توسعه آنها کاملاً واضح است	مروری	معلولیت ها و فرصت جدید شغلی: چه چیز هایی باید درباره کارآفرینانی معلول بدانیم ؟	اشتغال و کاراف رینی معلولی ن	توانمند سازی معلولی ن	سنجش توانمندسازی معلولان جسمی (معلولان جسمی حرکتی، احساسی و حسی) در سال ۱۳۹۴ و عوامل مرتبط با آن (مطالعه مقطعی تحلیلی در استان کهگیلویه و بویراحمد)	کمی - آزمون t نوعی تحقیق مقطعی تحلیلی	چهار متغیر سن، جنسیت، نوع معلولیت و رفتارهای ترحم آمیز نتوانستند تغییرات توانمندسازی معلولان جسمی را تبیین کنند، اما چهار متغیر اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، فعالیت های ورزشی و میزان تحصیلات توانستند تغییرات توانمندسازی معلولان جسمی را تبیین کنند.
آگروال و همکاران ۲۰۲۰	طی تجزیه و تحلیل موارد، مشاهده شد که عوامل شخصی، اجتماعی و عوامل محیطی بر توسعه یادگیری و صلاحیت های کارآفرینی تأثیر گذاشته است.	کیفی - ارائه مدل مفهوم ی	رویکرد کیفی نسبت به عوامل حیاتی برای پایداری توسعه کارآفرینی اجتماعی زنان	کاراف رینی اجتماع ی	توانمند سازی معلولی ن از طریق فن آوری کسب و کار مجازی	توانمند سازی افراد دارای معلولیت از طریق فن آوری اطلاعات و ارتباطات	کیفی - نظریه بنیادی	مهارت های فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش مهمی در توانمندسازی معلولین در زمینه اشتغال دارد. با این حال، تلاش ها برای توانمندسازی آن ها در بخش صورت نپذیرفته است. مطالعه همچنین مشخص شد که معلولین مالزی در دسترسی به منابع فناوری اطلاعات و ارتباطات با مشکلات مالی، اجتماعی و محیطی روبرو هستند
بایرتر و همکاران ۲۰۲۱	کارآفرینی اجتماعی میان ارزشهای اجتماعی مستقر شده در جامعه واسطه می شوند تا سنت و ارزش های مدرن برابری جنسیتی همسو گردند، در این بین فرایندی از تغییر اجتماعی ارائه شد که نشان دهنده تحول قوی می باشد که احتمالاً پایدار است و در عین حال تعارض را کاهش می دهد.	کیفی - ارائه مدل مفهوم ی	کارآفرینی اجتماعی و ارزش ها: نقش روش ها در شکل دادن به ارزش ها و مذاکره درباره تغییر	کاراف رینی اجتماع ی	توانمند سازی افراد دارای معلولیت از طریق فن آوری کسب و کار مجازی	توانمند سازی افراد دارای معلولیت از طریق فن آوری اطلاعات و ارتباطات	کیفی - نظریه بنیادی	مهارت های فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش مهمی در توانمندسازی معلولین در زمینه اشتغال دارد. با این حال، تلاش ها برای توانمندسازی آن ها در بخش صورت نپذیرفته است. مطالعه همچنین مشخص شد که معلولین مالزی در دسترسی به منابع فناوری اطلاعات و ارتباطات با مشکلات مالی، اجتماعی و محیطی روبرو هستند
بایرتر و همکاران ۲۰۲۱	کارآفرینی اجتماعی میان ارزشهای اجتماعی مستقر شده در جامعه واسطه می شوند تا سنت و ارزش های مدرن برابری جنسیتی همسو گردند، در این بین فرایندی از تغییر اجتماعی ارائه شد که نشان دهنده تحول قوی می باشد که احتمالاً پایدار است و در عین حال تعارض را کاهش می دهد.	کیفی - ارائه مدل مفهوم ی	کارآفرینی اجتماعی و ارزش ها: نقش روش ها در شکل دادن به ارزش ها و مذاکره درباره تغییر	کاراف رینی اجتماع ی	توانمند سازی افراد دارای معلولیت از طریق فن آوری کسب و کار مجازی	توانمند سازی افراد دارای معلولیت از طریق فن آوری اطلاعات و ارتباطات	کیفی - نظریه بنیادی	مهارت های فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش مهمی در توانمندسازی معلولین در زمینه اشتغال دارد. با این حال، تلاش ها برای توانمندسازی آن ها در بخش صورت نپذیرفته است. مطالعه همچنین مشخص شد که معلولین مالزی در دسترسی به منابع فناوری اطلاعات و ارتباطات با مشکلات مالی، اجتماعی و محیطی روبرو هستند

نتیجه گیری

از جدیدترین موضوعاتی که در عرصه ی کارآفرینی و در محافل علمی به آن توجه شده، کارآفرینی اجتماعی می باشد. این مقوله در صورتی که در جامعه نهادینه شود می

تواند نقش مهمی در رفع مشکلات جامعه به خصوص برای اقشار کم توان جامعه ایفا کند. بنابراین می توان گفت فعالیت های کارآفرینی اجتماعی (شناسایی فرصت، ترسیم هدف، فعالیت بدون محدودیت و حضور افراد معلول در این فرایند و تغییر نگرش جامعه به این قشر) منجر به توانمندسازی معلولین در جهت خوداثربخشی و احساس شایستگی شخصی با قدرت انتخاب و موثر بودن، در این افراد شود. در این خصوص چارچوب نظری ذیل ارائه می گردد.

جدول ۲: چارچوب نظری تحقیق

مقوله های مرتبط با توانمند سازی و اشتغال معلولین	شرح	ابعاد کارآفرینی اجتماعی
ظرفیت سازی و خوداثربخشی	کمک به ورود معلولین به مقاطع تحصیلی عالی، آموزش های فنی و حرفه ای، مشاوره حقوقی و اقتصادی و کمک به حضور آن ها در تشکل های مختلف	شناخت فرصت موجود در جامعه
قوانین حمایتی همراه با قدرت انتخاب	تدوین و بازنگری قوانین حمایت اقتصادی، اجتماعی و حقوقی از معلولین، تصویب و اجرای قوانین آماده سازی محیطی جهت حضور معلولین در جامعه جهت کاهش محدودیت ها، آگاهی بخشی آنان از حقوق قانونی	ترسیم هدف و رفع موانع پیاده سازی کسب و کار فعالیت های اجتماعی بدون محدودیت حضور در فرایندهای کارآفرینی
مشارکت اجتماعی - احساس موثر بودن	افزایش نقش آفرینی در جامعه، فرصت یابی در کمک به اجرای بهتر امور، مشارکت معلولین در گروه های اجتماعی، مشارکت در حمایت از یکدیگر، مشارکت آنان در توسعه اجتماعی	تغییر نگرش جامعه نسبت به کسب و کار معلولین مسئولیت پذیری اجتماعی دولت، جامعه و خود فرد معلول نسبت به یکدیگر
خیر خواهی نوع دوستانه	تقویت حس ملی و نوع دوستی در توانمندسازی معلولین، انگیزه کمک کردن به دیگران، تقویت فرهنگ ایثار در جامعه، تزریق تفکر انسانیت در کارآفرینی	خلق مکانیزم توانمند سازی معلولین از طریق کارآفرینی اجتماعی در جهت ایجاد و رشد کسب و کار
سنت شکنی - موثر بودن با تکیه بر پذیرش نتیجه	دگراندیشی در حمایت قانونی با ضمانت اجرا، گذر از آداب و رسوم محدود کننده در رشد و پیشرفت شان، تغییر رویه اجرایی سازمان حمایتی از جمله سازمان بهزیستی در جهت استقلال فردی و اجتماعی معلولین	

Entrepreneurship in Mexico, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 83-107

(Brian) Joo, B.-K., Park, S. and Lee, S. (2021), "Personal growth initiative: the effects of person-organization fit, work empowerment and authentic leadership", *International Journal of Manpower*, Vol. 42 No. 3, pp. 502-517

Kuligowski, K. (2019) Why hiring people with disabilities is good for business. Retrieved from [bussines.com](https://www.business.com/articles/hire-disabled-people/):

<https://www.business.com/articles/hire-disabled-people/>.

Le, N. and Ratten, V. (2021), "Digital Marketing and Social Entrepreneurship in Vietnam", *Thaichon, P. and Ratten, V. (Ed.) Developing Digital Marketing*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 41-64

Mohamed Osman. Osman, Mohamad Diah. Nurazzura (2017)," EMPOWERING PEOPLE WITH DISABILITIES (PWDs) VIA INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT): THE CASE OF MALAYSIA" *international Journal for Studies on Children, Women, Elderly And Disabled*, Vol. 2, (June)

Mota, I., Marques, C. and Sacramento, O. (2020), "Handicaps and new opportunity businesses: what do we (not) know about disabled entrepreneurs?", *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, Vol. 14 No. 3, pp. 321-347

Oana-Ramona, L., Sorana, V., Alina, V., Florin, C. and Nicoleta-Claudia, M. (2021), "The Impact of Good Governance on Entrepreneurship in Terms of Sustainable Development", *Grima, S., Özen, E. and Boz, H. (Ed.) Contemporary Issues in Social Science (Contemporary Studies in Economic and Financial Analysis*, Vol. 106), Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 307-325.

Oware, K.M. and Mallikarjunappa, T. (2021), "Disability employment and financial performance: the effect of technological innovation of listed firms in India", *Social Responsibility Journal*, Vol. 17 No. 3, pp. 384-398

Siddhartha Satish Saxena, Rushi SanatKumar Pandya(2018), "Gauging underdog entrepreneurship for disabled entrepreneurs", *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, <https://doi.org/10.1108/JEC-06-2017-0033>

Walters, T., Stadler, R. and Jepson, A.S. (2021), "Positive power: events as temporary sites of power

منابع:

باقری. افسانه، تقوی. مریم، آبادی. فاطمه، آراستی. زهرا(۱۳۹۴)، "شناسایی شایستگی های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی-حرکتی"، پاییز ۱۳۹۴، دوره ۸، شماره ۳؛ از صفحه ۴۷۳ تا صفحه ۴۹۲.

دستیار. وحید، محمدی. اصغر(۱۳۹۷)، "پایانامه: سنجش توانمندسازی معلولان جسمی (معلولان جسمی حرکتی، احشایی و حسی) در سال ۱۳۹۴ و عوامل مرتبط با آن (مطالعه مقطعی تحلیلی در استان کهگیلویه و بویراحمد)" دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، اصفهان، ایران.

سطوت، افسانه و همکاران، (۱۳۹۷). "شناسایی چالش های ازدواج معلولین جسمی- حرکتی شهرتهران: یک مطالعه پدیدارشناسی"، نشریه پژوهش توان بخشی در پرستاری، دوره پنجم، شماره ۲، زمستان ۹۷، صص ۵۶-۶۲

مرجانی تیمور، صدری سیدصدرالدین(۱۳۹۳)، "توسعه کارآفرینی اجتماعی؛ آسیب ها، عوامل موثر و راهکارها، مدیریت فرهنگ سازمانی، تابستان ۱۳۹۳، دوره ۱۲، شماره ۲ (پیاپی ۳۲)؛ از صفحه ۲۷۷ تا صفحه ۲۹۷.

میرزاحمدی. مجید، حمدی. کریم، نولبخش. مهرداد (۱۳۹۹)، "طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد توانمند سازی"، دوره ۱۲، شماره ۴۷ - شماره پیاپی ۴۷ پاییز ۱۳۹۹ صفحه ۱۰۴-۱۲۶

Agarwal .Sucheta, Lenka .Usha, Singh. Kanhaiya, Agrawal. Vivek(2020)," A qualitative approach towards crucial factors for sustainable development of women social entrepreneurship: Indian cases", *Journal of Cleaner Production* 274 (2020) 123135

Amini Sedeh, A., Abootorabi, H. and Zhang, J. (2021), "National social capital, perceived entrepreneurial ability and entrepreneurial intentions", *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 27 No. 2, pp. 334-355

Chatterjee Ira., Cornelissen. Joep, Wincent. Joakim(2021), "Social entrepreneurship and values work: The role of practices in shaping values and negotiating change", *Journal of Business Venturing* 36 (2021) 106064

González, M.L. and Angulo, N.R. (2020), "Challenges and Perspectives of Entrepreneurship in the Regions of Mexico", *Alvarado, A.A. and Montiel Méndez, O.J. (Ed.) The History of*

which “empower” marginalised groups”,
International Journal of Contemporary Hospitality
Management, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-
print.

- ^x ICT
- ^{xi} Social Entrepreneurship
- ^{xii} Le and Ratten
- ^{xiii} (Social-IEO)
- ^{xiv} Garçon
- ^{xv} Agarwal
- ^{xvi} openended
- ^{xvii} disability
- ^{xviii} Mota

-
- ⁱ Oana
 - ⁱⁱ González and Angulo
 - ⁱⁱⁱ Amini Sedeh
 - ^{iv} Oware and Mallikarjunappa
 - ^v Walters
 - ^{vi} Kuligowski
 - ^{vii} Empowerment
 - ^{viii} (Brian) Joo
 - ^{ix} Mohamed Osman & Mohamad Diah